

Odpowiedzialność karna duchownego przed sądem powszechnym

W prawie karnym zabronione pod groźbą kary jest ujawnianie lub wykorzystywanie informacji, z którymi dana osoba zapoznała się w związku z pełnioną funkcją, wykonywaną pracą, działalnością publiczną, społeczną, gospodarczą lub naukową¹.

Ustawodawca wobec ustalenia znamion przestępstwa, w sposób dorozumiany dopuścił szeroki krąg podmiotów mogących potencjalnie podlegać odpowiedzialności karnej co pozwala na podjęcie rozważań czy w katalogu tym mieszczą się i takie podmioty jak duchowni (w szczególności księża). W konsekwencji czy mogą oni ponosić odpowiedzialność karną na przykład za naruszenie tajemnicy spowiedzi. Podejmowane rozważania obrazowane będą przede wszystkim regulacjami wewnętrznymi Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej obrządku łacińskiego.

Uwagi ogólne

Pojęcia: duchowny i tajemnica spowiedzi obecne są w administracyjnej², cywilnej³ i karnej⁴ ustawie procesowej. Występują one w kontekście tak zwanych zakazów dowodowych.

Duchowny

W polskim prawie próżno jednak szukać definicji legalnej osoby duchownej. Oprócz duchownych bez bliższej charakterystyki pojęcia tzw. ustawy wyznaniowe wymieniają osoby zakonne lub członków zakonu oraz członków diakonatu. Co więcej duchowni nie tworzą grupy jednolitej.

¹ Art. 266. § 1. Kodeksu karnego: Kto, wbrew przepisom ustawy lub przyjętemu na siebie zobowiązaniu, ujawnia lub wykorzystuje informację, z którą zapoznał się w związku z pełnioną funkcją, wykonywaną pracą, działalnością publiczną, społeczną, gospodarczą lub naukową, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

² Art. 82 pkt 3) Kodeksu postępowania administracyjnego.

³ Art. 261 § 2 Kodeksu postępowania cywilnego.

⁴ Art. 178 pkt 2) Kodeksu postępowania karnego.

W krajowym ustawodawstwie wyróżnia się duchownych pełniących funkcje religijno-kultowe w sposób stały, a także duchownych wybieranych na określoną kadencję⁵. Przy braku wyraźnych wskazówek określających cechy osoby duchownej, zagadnienie to precyzują normy prawa wewnętrznego samych kościołów i innych związków wyznaniowych, np. statuty związków wyznaniowych wpisanych do rejestru MSWiA⁶.

Próby zdefiniowania określenia „osób duchownych” podejmowane były w judykaturze. W orzecznictwie zawarto między innymi stanowisko w myśl, którego duchownym⁷ jest osoba należąca do Kościoła Katolickiego lub innego Kościoła albo związku wyznaniowego, która wyróżnia się spośród ogółu wyznawców danej religii tym, że powołana została do stałego organizowania i sprawowania kultu religijnego⁸. Przy czym nie została zdefiniowana okoliczność „powołania”. Wydaje się jednak, że chodzi tu o dokonanie swobodnego aktu mianowania zgodnie z zasadami przyjętymi w danym kościele lub związku wyznaniowym. Nie wydaje się więc, aby za powołanie takie można było uznać samowolne ogłoszenie się organizatorem kultu religijnego.

Wskazówki co do rozumienia przedmiotowego pojęcia osób duchownych znajdują się też przykładowo w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych gdzie zapisano, że za osobę duchowną uważa się duchownego oraz członków zakonów męskich i żeńskich Kościoła Katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych, z wyjątkiem alumnów seminariów duchownych, nowicjuszków, postulantly i juniorystów, którzy nie ukończyli 25 roku życia⁹.

Ustawodawca prawem publicznym przyznał uprawnienia do świadczeń z ubezpieczenia społecznego określonym podmiotom m.in. osobom duchownym i na potrzeby wykonywania ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych przyjął zakres podmiotowy pojęcia osób duchownych jak powyżej.

⁵ A więc pełniących funkcje w ramach związku wyznaniowego czy kościoła.

⁶ P. Borecki, *Uprawnienia i obowiązki osób duchownych* s. 1 www.racjonalista.pl/pdf.php/s,3244 (dostępne w dniu 27.01.2010 r.).

⁷ W rozumieniu art. 47 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 1992 Nr 4, poz. 16).

⁸ Tak oceniono w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 6 maja 1992 r., I KZP 1/92, opubl: Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna rok 1992, Nr 7-8, poz. 46; też cytowano w wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego siedziba w Poznaniu z dnia 9 maja 2007 r., IV SA/Po 555/07, opubl: Legalis.

⁹ Art. 8 ust. 13 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst pierwotny: Dz. U. 1998 r. Nr 137 poz. 887, tekst jednolity: Dz. U. 2009 r. Nr 205 poz. 1585).

Przy poczynionych rozważaniach na temat rozumienia przedmiotowego pojęcia w oparciu o zaprezentowane stanowiska i ich niekontrowersyjność należy uznać, że status księdza, jako duchownego, nie powinien wzbudzać wątpliwości. Dlatego do przeprowadzanych niżej rozważań zostało przyjęte, że ksiądz jest osobą duchowną i wobec takiego założenia poczynione zostaną kolejne sądy.

Tajemnica spowiedzi

Do dalszych rozważań konieczna jest próba zdefiniowania pojęcia tajemnicy spowiedzi jako drugiego elementu koniecznego do określenia w kontekście ustalenia możliwości podlegania odpowiedzialności karnej księży przed sądami powszechnymi.

Brak jest w polskim prawie definicji legalnej tajemnicy spowiedzi. Wyróżnić można tajemnice ustawowo chronione¹⁰ do, których należą: tajemnica zawodowa, przedsiębiorstwa, handlowa, bankowa, statystyczna, wynalazcza, skarbowa, kontroli państwowej, postępowania celnego, pomocy społecznej, publicznego obrotu papierami wartościowymi, aktów stanu cywilnego, głosowania, ochrona życia prywatnego, oraz sumienia i wyznania. W tej ostatniej tajemnicy jak się wydaje pomieszczona jest tajemnica spowiedzi.

Skoro ustawodawca nie używa definicji legalnej spowiedzi wskazówek dla rozumienia tego pojęcia można poszukiwać w aktach wewnętrznych poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych. Najbardziej reprezentatywnym przykładem w Rzeczypospolitej Polskiej ze względu na liczbę wyznawców są regulacje Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej obrządku łacińskiego.

Co do zasady spowiedź jest czynnością indywidualną i integralną, a jedynie niemożność fizyczna lub moralna zwalnia od takiej formy spowiedzi¹¹. W takim wypadku pojednanie może się dokonać również innymi sposobami. Dla omawianego modelu odpowiedzialności karnej znaczenie ma jedynie zwyczajna forma spowiedzi, gdyż w tej formie występuje indywidualne wyznanie grzechów, które obejmuje tajemnica spowiedzi¹².

¹⁰ Rozumienie tajemnicy ustawowo chronionej i związane z tym ograniczenia omawia m.in. W. Śniecikowski: *Ograniczenie prawa do informacji publicznej (de lege lata)* „Sam. Teryt.” 2002, nr 7-8, s. 41 i nast. oraz T.R. Aleksandrowicz, *Komentarz do ustawy o dostępie do informacji publicznej*, Warszawa 2002, s. 95 i nast. s. 123 i nast.

¹¹ Por. kanon 960 Kodeksu prawa kanonicznego – PRIMAS POLONIAE Num. 48/84/P. DECRETUM – treść dostępna w LexPolonica.

¹² B. Rakoczy, *Tajemnica spowiedzi w polskim postępowaniu cywilnym, karnym i administracyjnym*, „Przegląd Sądowy” nr 11-12 rok 2003 s. 129.

Obowiązek dochowania tajemnicy

W prawie kanonicznym ustanowiono bezwzględny zakaz ujawniania¹³, a także wykorzystywania¹⁴ wiadomości uzyskanych w spowiedzi. Złamanie zakazu karane jest ekskomuniką; taka kara grozi również za zarejestrowanie przy użyciu instrumentu mechanicznego treści spowiedzi¹⁵ lub za jej publikację¹⁶. W literaturze wskazuje się możliwość zwolnienia – przez penitenta, w celu ochrony własnych interesów – kapłana z obowiązku zachowania tajemnicy spowiedzi¹⁷.

Tajemnicę spowiedzi¹⁸ w sposób szczególny chroni się także w prawie publicznym sytuując jej treść wśród tak zwanych zakazów dowodowych. Ustanowiono bezwzględny zakaz ujawniania informacji objętych tajemnicą spowiedzi wiążący również sąd, który nie może nakazać ich ujawniania.

W tym miejscu zaszyfrować trzeba kwestie problematyczne odnoszące się do przedmiotowego zakresu tajemnicy spowiedzi.

Nie każda spowiedź musi kończyć się udzieleniem rozgrzeszenia¹⁹. Poczynienia refleksji wymaga kwestia czy grzechy wyznane w trakcie spowiedzi objęte są tajemnicą sakramentu także wtedy kiedy nie zostało za nie udzielone rozgrzeszenie.

¹³ Kanon 983. § 1. Tajemnica sakramentalna jest nienaruszalna; dlatego nie wolno spowiednikowi słowami lub w jakikolwiek inny sposób i dla jakiegokolwiek przyczyny w czymkolwiek zdradzić penitenta. § 2. Obowiązek zachowania tajemnicy ma także tłumacz, jeśli występuje, jak również wszyscy inni, którzy w jakikolwiek sposób zdobyli ze spowiedzi wiadomości o grzechach.

¹⁴ Kanon 984. § 1. Bezwzględnie zabrania się spowiednikowi korzystania z wiadomości uzyskanych w spowiedzi, powodujących uciążliwość dla penitenta, nawet przy wykluczeniu wszelkiego niebezpieczeństwa wyjawienia. § 2. Kto posiada władzę, nie może w żaden sposób korzystać w zewnętrznym zarządzaniu z wiadomości, jakie uzyskał o grzechach wyznanych w jakimkolwiek czasie w spowiedzi.

¹⁵ A więc nie ma pierwszorzędного znaczenia wykorzystanie informacji uzyskanych w wyniku zarejestrowania spowiedzi, czy ich upublicznienie. Ciekawe z punktu widzenia odpowiedzialności wobec reguł ustanowionych w kościele katolickim jest rozważenie podlegania odpowiedzialności za samo zarejestrowanie przy użyciu instrumentów mechanicznych sakramentu spowiedzi bez zapoznawania się z zarejestrowaną treścią. Rozważania te jednak są drugorzędne w przypadku omawianej problematyki.

¹⁶ Kongregacja Nauki Wiary, dekret, 23 września 1988 r. AAS 80 (1988) 1367.

¹⁷ M. Jurzyk, *Ochrona spowiedzi w prawie dowodowym a prawa penitenta i duchownego*, „Radca Prawny” nr 2 rok 2004 s. 69 i wskazana tam literatura.

¹⁸ Jak i tajemnicę adwokacką, radcowską czy dziennikarską.

¹⁹ Przykładowo kanon 982: Kto wyznaje w spowiedzi, że niewinnego spowiednika fałszywie oskarżył przed władzą kościelną o przestępstwo nakłaniania do grzechu przeciw szóstemu przykazaniu, nie powinien być rozgrzeszony, dopóki formalnie nie odwoła fałszywego doniesienia i nie wyrazi gotowości naprawienia szkód, jeżeli takie wynikły.

Na gruncie prawa publicznego wypada zgodzić się z poglądem, że brak rozgrzeszenia z punktu widzenia wyznania grzechów ma charakter drugorzędny²⁰. Trzeba jednak skontestować, że w omawianej sytuacji nie można też mówić o niedopełnieniu²¹ spowiedzi. Obowiązek zachowania tajemnicy spoczywa na duchownym bez względu na okoliczność udzielenia albo nie udzielenia rozgrzeszenia penitentowi. Kluczowym jest więc sam udział w sakramencie pokuty i pojednania.

Przesłanki karalności czynu

Po rozważeniu zawartości określanych pojęć osoby duchownej i tajemnicy spowiedzi można przystąpić do zasadniczych rozważań nad kwestiami odpowiedzialności karnej, za naruszenie przez księdza obowiązku dochowania powierzonej mu tajemnicy.

W artykułe 266 § 1 Kodeksu karnego, ustawodawca wprowadził karalność naruszenia dobrowolnie przyjętego na siebie obowiązku dyskrecji. W tym zakresie kodeks karny nie odsyła do innych regulacji co pozwala przyjąć, iż w omawianej regulacji przedmiotem ochrony jest stosunek zaufania istniejący pomiędzy dysponentem informacji a jej depozytariuszem, w sytuacji gdy ten ostatni pełni określoną rolę społeczną (tj. zapoznaje się z informacją w związku z pełnioną funkcją, wykonywaną pracą, działalnością publiczną itp.). Rola ta – jak się przedstawia w nauce prawa – przesądza o większych możliwościach uzyskania określonych informacji od ich dysponentów²².

Dodatkowo w polskiej tradycji ugruntowane jest przekonanie o istnieniu obowiązku dyskrecji kapłana w odniesieniu do uzyskanych podczas spowiedzi informacji. Wynika to także z formy spowiedzi (mówienie szeptem, zakrywanie ust itp.).

W takim przypadku obowiązek dochowania tajemnicy wywodzić można nie tylko z obowiązków nałożonych na duchownego przez wewnętrzne regulacje danej wspólnoty religijnej²³ (zob. np. 983 kanon kodeksu prawa kano-

²⁰ B. Rakoczy, *Tajemnica spowiedzi w polskim postępowaniu cywilnym, karnym i administracyjnym*, „Przegląd Sądowy” nr 11-12 rok 2003, s. 129.

²¹ Jak to określił B. Rakoczy, tamże.

²² W. Wróbel, *Komentarz do art. 266 kodeksu karnego* (Dz.U.97.88.553), [w:] A. Barczak-Oplustil, G. Bogdan, Z. Cwiąkański, M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Rodzyńkiewicz, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 117-277 k.k.*, Zakamycze, 2006, wyd. II Lex.

²³ Tamże.

nicznego), lecz wynika on również z przyjęcia na siebie przez spowiednika takiego zobowiązania, które *per facta concludentia* wywodzone jest już z samych z okoliczności wysłuchania spowiedzi.

Nie ulega wątpliwości i nie jest to kontrowersyjne, że udzielenie przez duchownego sakramentu spowiedzi rodzi po jego stronie zobowiązanie do chowania tajemnicy.

Po takiej ocenie nie można jeszcze dokonać spostrzeżenia, że uprawnionym jest stawianie tezy o odpowiedzialności karnej duchownych za naruszenie tajemnicy spowiedzi.

Dla ustalenia podlegania odpowiedzialności karnej relewantnym jest ustalenie czy działalność spowiednika zawiera się w hipotezie normy prawnej wywiedzionej z art. 266 § 1 kodeksu karnego²⁴.

W tym aspekcie rozważenia wymaga czy duchowny zapoznał się z informacjami w związku z działalnością społeczną lub czy można przyjąć, że zapoznanie się z informacjami nastąpiło w związku z pełnioną przez duchownego funkcją. Dla uzasadnienia odpowiedzialności karnej zajęć musi co najmniej jedna ze wskazanych przesłanek²⁵.

Można przyjąć, że wykonywanie obrządków religijnych jest elementem zjawiska społecznego, jakim jest religia.

Umową międzynarodową – Konkordatem – ustanowiono: Przestrzegając prawa do wolności religijnej, Państwo (Rzeczpospolita Polska) zapewnia Kościołowi Katolickiemu, bez względu na obrządek, swobodne i publiczne pełnienie jego misji, łącznie z wykonywaniem jurysdykcji oraz zarządzaniem i administrowaniem jego sprawami na podstawie prawa kanonicznego²⁶.

Wypełnianie misji można utożsamiać z prowadzeniem działalności²⁷, czy węższej działalności społecznej. Choć dostrzec trzeba, że działalność Kościoła Katolickiego nie jest działalnością na rzecz społeczeństwa.

Ponadto zastrzeżenia może budzić konfrontacja tak rozumianego pojęcia działalności społecznej z jej upowszechnionym znaczeniem odnoszącym się do działalności charytatywnej czy filantropijnej. Przyjmując taki zakres definiensa za właściwy należałoby odrzucić zapatrywanie na wykonywanie przez kapłana działalności społecznej. Poprawniejszym byłoby postępowanie

²⁴ Patrz przypis 1.

²⁵ Pozostałe przesłanki, o których mowa w art. 266 § 1 k.k. można ze względu na ich treść odrzucić. Wyjaśnić trzeba, że działalność spowiednika ze względu na jej indywidualny charakter nie może być uznana za działalność publiczną.

²⁶ Art. 5 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisanego w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. (Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318).

²⁷ Jednym z synonimów „misji” jest „apostolstwo”.

się określeniem działalności religijnej, przy czym pojęcia te należałoby uznać za autonomiczne zakresowo.

Rozważając przesłankę „pełnienia funkcji” przez duchownego udzielającego spowiedzi zauważyć należy możliwość wąskiego rozumienia pojęcia sprowadzającego się do przyjęcia, że funkcją jest jedynie określone stanowisko w strukturze kościoła (na przykład stanowisko biskupa). Pogląd taki nie ma jednak umocowania, a nawet jest sprzeczny z obowiązującymi regulacjami prawnymi odnoszącymi się do omawianej problematyki.

Odnosząc się do regulacji normatywnych trzeba podnieść, że duchowni oraz osoby zakonne kościołów i innych związków wyznaniowych, ustanowione według przepisów prawa wewnętrznego kościoła lub innego związku wyznaniowego, korzystają z praw i podlegają obowiązkom na równi z innymi obywatelami we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego.

Są oni także w ramach obowiązujących przepisów ustaw zwolnieni z obowiązków niemożliwych do pogodzenia z pełnieniem funkcji duchownego lub osoby zakonnej²⁸. Należy zaznaczyć, iż funkcja ta nie musi mieć charakteru funkcji publicznej.

Podsumowanie

Jak wynika z powyżej przedstawionych rozważań ustawodawca ukształtował stan prawny, w którym działalność osób duchownych jest pełnieniem funkcji. Powyższe zostało ustanowione w aktach prawa powszechnie obowiązującego.

W takim ujęciu karalne będzie ujawnienie informacji pozyskanych podczas spowiedzi.

Dodać też trzeba, że w związku z posłużeniem się przez ustawodawcę ogólnym pojęciem wykonywania funkcji nieaktualnymi będą przedstawione w nauce prawa uogólniane spostrzeżenia²⁹, że w omawianym przepisie kodeksu karnego nie wymieniono działalności religijnej ani wykonywania funkcji religijnych (obok działalności publicznej, społecznej, gospodarczej

²⁸ Art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (tekst pierwotny: Dz. U. 1989 r. Nr 29, poz. 155, tekst jednolity: Dz. U. 2005 r. Nr 231 poz. 1965).

²⁹ A. Wąsek, *Komentarz do art. 266 kodeksu karnego. Kodeks karny. Komentarz do części szczegółowej Legalis z przywołaniem W. Wróbel, Niektóre problemy ochrony tajemnicy w projekcie Kodeksu karnego*, PK.K 1996, Nr 14-15, s. 30 (na tle projektu k.k.).

lub naukowej), a zatem objęcie tym przepisem duchownego naruszającego tajemnicę spowiedzi byłoby wykładnią rozszerzającą.

Przytoczone zastrzeżenia odnoszą się do projektu treści art. 266 kodeksu karnego z roku 1996, o treści innej niż obecnie obowiązująca. Wypada też podnieść, że granice karalności nie są wyznaczane przez przepis a przez wyinterpretowaną z niego normę prawną.

Odnosząc się do zakresu znaczenia „ujawniania informacji” w doktrynie postuluje się, aby przez ujawnianie rozumieć nie tylko przekazywanie informacji za pomocą języka, ale również gestu, mimiki czy innego znaku³⁰, a więc szerzej niż mogłoby to wynikać z potocznego rozumienia pojęcia. Nie jest to oczywiście zamknięty katalog czynności, które można uznać za przekazywanie informacji³¹.

Problematyczne jest czy karze za omawiane przestępstwo będzie mogła podlegać także każda osoba nie będąca spowiednikiem ale za niego się podająca. Ujęcie dopuszczające penalizację wynika z okoliczności faktycznego pełnienia funkcji spowiednika oraz powstania dorozumianego zobowiązania wywiedzionego z charakteru spowiedzi. Jednak wydaje się, że każdorazowo należałoby rozważyć czy można uznać, że dana osoba zapoznała się z wiadomościami w związku z pełnioną funkcją.

Samo ujawnienie tajemnicy spowiedzi decyduje o ponoszeniu odpowiedzialności prawnej, jednak nie oznacza automatycznego pociągnięcia do odpowiedzialności³² karnej. Omawiany czyn karalny ścigany jest na wniosek pokrzywdzonego i to od niego zależy możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności. Wyłączenie karalności zajdzie w przypadku stanu wyższej konieczności, znikomej szkodliwości społecznej czy braku winy (ujawnienia informacji w stanie uniemożliwiającym swobodne pokierowanie zachowaniem).

dr Karol Pachnik
Adwokat

³⁰ E. Plebanek, M. Rusinek, *Ujawnienie tajemnicy zawodowej w procesie karnym a odpowiedzialność karna*, „Czasopismo prawa karnego i nauk penalitycznych”, z. I rok 2007 s. 74 i wskazana tam literatura.

³¹ Spostrzeżenie takie jest konieczne szczególnie wobec postępującej ewolucji w stronę tzw. Społeczeństwa informatycznego.

³² Szerzej o różnicach pomiędzy podleganiem odpowiedzialności a pociąganiem do odpowiedzialności R. Ingarden: *Książeczka o człowieku, O odpowiedzialności i jej podstawach ontycznych*, Kraków 1973.